

УДК 141 (477) (091) (092)

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК ІНТЕГРАТИВНИЙ ЧИННИК У ТВОРЧОСТІ В. ЛИПИНСЬКОГО

Андрій Наконечний

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська 1, м. Львів 79000, filos@franko.lviv.ua*

Розкрито основні положення і зміст філософії національної ідеї як інтегративного чинника у творчості видатного українського мислителя В.Липинського. Наголошено на тому, що вже в ранньому періоді своєї суспільно-політичної діяльності філософ усвідомив, що українська держава повинна бути незалежною в історико-політичному, економічному, культурному сенсі. Зазначено, що головними концептуальними елементами філософії національної ідеї В.Липинського є національна єдність українського народу і державна суверенність України, а головними її носіями – національна аристократія та хліборобський клас.

Ключові слова: Липинський, національна ідея, єдність нації, державотворення, інтелігенція.

Коли нація втрачає незалежність, державність, виникає необхідність усебічно проаналізувати причини, які спричинили такий розвиток подій. Спроможність здійснити таку ревізію, усвідомити помилки, які призвели до національної трагедії, відверто їх визнати – є свідченням національно-духовного одужання, це запобігатиме помилкам у майбутньому.

Провідники національно-визвольних змагань та ідеологи політичних партій здебільшого нехтували аналізом причин невдач попередників.

Український історик Д.Дорошенко зазначав: “В однієї людини стало, одначе, снаги і сміливості глибоко зазирнути в самий корінь нашого лиха, зробити сувору переоцінку ... самих засад, самих основ нашої дотеперішньої національної політики, й на живих прикладах нашого минулого й сучасного показати, що лихо наше не так в зовнішніх умовах, не так в силі наших ворогів, як в наших внутрішніх хибах, в хибах тих методів і способів, яких ми досі уживали. Ся людина – В’ячеслав Липинський, відомий український вчений і політичний діяч, ... що з нечуваною у нас по Драгоманову сміливістю

і широтою думки, глибиною критичного аналізу... розкриває причини нашого теперішнього лихоліття й вказує нові шляхи до визволення з нашої неволі” [1, с.6].

В'ячеслав Липинський (1882–1931) був одним із перших українських політичних теоретиків, які усвідомили першочергове значення держави в історичному розвитку народів і світової цивілізації. На відміну від марксистів, які переконували, що державна самостійність є перехідним етапом на шляху до утопічного, безкласового суспільства, В.Липинський вважав самостійність абсолютною вартістю, а побудову української держави – як центральну політичну проблему.

Власну інтерпретацію поняття “суверенність” він висловив так: “Стоячи твердо і непохитно на ґрунті повної власновільности і суверенности українського народу, ми спираємось на многовічні традиції невинної боротьби України за свою волю, за своє право на вільне життя... Історія наша вчить нас, що повним національним життям жив наш народ тільки тоді, коли він користувався на своїй землі повнотою своїх суверенних прав (Київська держава)... Українська національна ідея тільки тоді в силі оживити собою українську етнографічну масу, коли вона йде поруч з ідеєю суверенітету українського народу, коли вона кличе до повного національного визволення,... до сотворення власної держави...” [2, с.64-65].

На думку Липинського, без державного суверенітету, сили українського народу буде використовувати чуже керівництво у користь чужих національно-державних ідей. “Тому боротьбу за державний суверенітет цілого українського народу по всій Україні, – наголошував В.Липинський, – ми ставимо найважливішою і вихідною точкою нашої політичної програми...” [2, с.65].

Користуючись послідовно такими поняттями: “повна власновільність і суверенність”, “державний суверенітет”, “власна державна організація”, “українська держава”, Липинський чітко аргументував державну суверенність України. Він значно випереджував тогочасну українську політичну думку, яка перебувала під впливом народницько-соціалістичних ідей, а еліта остерігалася вживати державницьку термінологію щодо України. Підтвердженням цього є тексти I, II, III Універсалів Центральної Ради.

У державно-політичному ідеалі В.Липинського важливе місце займає питання національної єдності українського народу. Своє розуміння нації

учений формулює так: “Українським єсть і повинно бути все, що осіло (а не кочує!) на нашій землі і що тим самим стало частиною України, без огляду на його племінне чи культурне походження, на його “расову” чи “ідеологічну” генеалогію. З такого розуміння нації, як в першій мірі “факту політичного”, з поширення такої свідомості національної, впливає логічно змагання до з’єднання оцих різних місцевих частин України в одну національну: політичну й духову цілість, а не розбивання їх, як досі, на різні “нації” по “племінним” та “ідеологічним” (віроісповідним) ознакам. І тільки з такого з’єднання, а не роз’єднання може повстати українська нація” [3, с.57-58]. Територіальна єдність українського народу вестиме до культурної і політичної єдності.

В.Липинський звертає увагу на відмінність у релігійному сповідуванні Сходу і Заходу, що становить не лише національно-духовну і культурну, але й релігійну розрізненість нації. Тому він закликає до єдності церков Галичини та Наддніпрянщини, адже “в цьому змаганню... і єсть наше покликання; в ньому захована духовна суть нашого національного існування, його живчик, ритм і динаміка. Маючи в своїй нації і Схід, і Захід, і одну і другу церкву... – ми мусимо, коли хочемо бути нацією, ці два напрями під гаслом єдності та індивідуальності нашої національної в собі весь час гармонізувати. Без такої гармонізації ми гинемо, як нація: підпадаєм – не завойовані ніколи чужою зброєю, а завжди власним внутрішнім розкладом – під впливи то східної Москви, то західної Польщі” [3, с.54-55]. В.Липинський робить висновок: “Щоб бути Українцями, і щоб була Україна, держімся кожний своїх традиційних основ, своїх корінів, а одночасно... змагаймо до гармонійного наближення себе до наших земляків другої церкви, другої культури. Іншими словами, не перетягаймо їх силоміць до себе, а себе наближаймо до них” [3, с.55].

Взаємна повага між галичанами та наддніпрянцями є, на думку мислителя, важливою передумовою до здійснення загальнонаціональної єдності українського народу: “На цьому шляху нашої любові до даної нам од Бога нашої релігійної і культурної різnorodности і на постійній гармонізації її в українських формах політичних та національних лежить вся наша минувщина і будуччина, як Українців: не як російської чи польської провінційальної відміни, а як окремої – посідаючої свою ціль, свою “рацію існування” – нації” [3, с.55-56]. Втілити цю ідею в життя, на думку В.Липинського, повинна українська інтелігенція, яку він називав “творцем

нашої політичної і національної світської ідеології". На жаль, дуже часто, вона захоплена соціалістичними, націоналістичними та іншими теоріями, а побудова української державності зводиться до втілення матеріалістичних програм, часто незрозумілих народові. В.Липинський вважав, що передовсім необхідно приділити увагу справам духовним, а не швидкоплинним, матеріальним.

Найвидатніший твір В.Липинського "Листи до братів-хліборобів" став програмою побудови незалежної України на засадах української національної ідеї. У передмові мислитель наголошував: "Адресовані до братів-хліборобів, не тільки для них призначені оці "Листи". Вони кажуть всім українським людям: при наших колоніальних хаосі ...єднайтеся. ... Нашу ідею українську переховуймо і поширюймо кожний в своєму класі. Хай українство – боротьба за політичне і культурно-національне унезалежнення Української землі... буде хотінням хліборобів, робітників, інтелігентів, військових, промисловців – органів, що творять життя і здоровля громадянства – а не хотінням відірваних комірчин, що бродять в громадянстві поодинокі і витворюють в ньому... страшну хворобу" [4, с.XXXVI].

Українське політичне змагання, на думку В. Липинського, тільки тоді стане творчим, а не руйнівним, якщо буде здійснюватися лише в ім'я повної державної і культурної незалежності цілої української нації. Жодна європейська нація не здатна існувати без спільної ідеї національної незалежності та спільної боротьби за неї. Тому В.Липинський робить висновок: "І тільки коли існує об'єднуюча спільна ідея української національної незалежності, можемо говорити про існування української нації" [4, с.4].

В.Липинський зосередив увагу також на помилках, які допускали попередники у період становлення державності. Він вбачав причину поразки української самостійності в тому, що "боротьба за сотворення Української Держави – тобто за здобуття повної волі для української нації – була ведена людьми, які в державну незалежність України не тільки перед тим ніколи не вірили, але навіть до самої ідеї державної незалежності ставились з погордою й вороже" [4, с.5]. В. Липинський вважав, що відсутність єдності серед української нації є головною причиною поразки національної революції в Україні. "Нації творяться перемогами або нещастями, психологічно спільними для всіх членів одного національного колективу. Де наші спільні

перемоги і наше спільне горе?” [4, с.16] – запитує автор “Листів...”. В.Липинський доходить висновку: “Побили себе ми самі. Ідеї, віри, легенди про одну єдину, всіх Українців об’єднуючу, вільну й незалежну Україну провідники нації не сотворили, за таку ідею не боролись, і тому, розуміється, така Україна здійснитись, прибрати реальні живі форми не змогла” [4, с.16].

Потрібно, на думку В. Липинського, створити життєстверджуючу національну ідею, лише навколо неї можна об’єднати зусилля українського державотворення, саме українська інтелігенція покликана творити й розвивати національну ідею, об’єднувати завдяки їй український народ в єдиний національно-державний організм.

Для того, аби національна ідея стала інтегратором і основоположним чинником у процесі державотворення в Україні, В.Липинський закликає сучасну українську націю не розривати міцного, органічного зв’язку з тими моментами її історії, які мали державницький характер: Русь-Україна, Хмельниччина, козаччина. “Від тих, що були, – зазначав він, – нас ніяка в світі сила відірвати не може. Бо ми їх рідні, найрідніші сини та нащадки” [4, с.31].

У контексті державно-політичного ідеалу В.Липинського, його філософії національної ідеї головним завданням українців є питання об’єднання української нації та побудова незалежної української держави. У цьому складному процесі істотну роль відіграє національна свідомість, яка повинна оволодіти душею і серцем українського народу. Липинський вважав, що носіями і основою української національної ідеї є народ, який поєднує верству хліборобів, кращих його представників – інтелігенцію, національну аристократію.

Український народ В.Липинський вбачає в образі хліборобів, хліборобського стану, який має хліборобський (національний) світогляд, опертий на національну ідею, відповідальність за кожен крок, зроблений як у власному, так і в національному господарстві, у державі. Національній хліборобській вдачі мислитель протиставляє психологію так званих “біржевих гешефтсмахерів”, які торгують не лише акціями, але й провідниками націй.

У цьому контексті надзвичайно цікавим є узагальнення В.Липинського щодо особливостей українських політичних орієнтирів. З’ясувавши головну помилку зовнішньої стратегії українських політичних партій, які, покладаючи свої надії на зовнішні сили, звільняють себе від

важкої внутрішньої організаційної праці на благо народу, мислитель зазначав, що внутрішня політика України не повинна орієнтуватися на зовнішні сили, а винятково на внутрішні, тому що “ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її собі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути” [4, с.67]. На кого ж повинна орієнтуватися внутрішня політика України? В. Липинський стверджував, що хліборобський є “найдужчим з усіх українських класів” і єдиним, який спроможний “власною силою і власним авторитетом політично зорганізувати і національно об’єднати нашу етнографічну масу, тобто сотворити Українську Державу і Українську Націю” [4, с.72].

Що ж має на увазі В.Липинський, коли вживає поняття “хліборобський клас”? На його думку, це певні групи родин, які посідають власну землю, на якій власною працею продукують хліб. У листі до професора Яворського (“Універсалізм у хліборобській ідеології”) мислитель зазначав: “Хлібороб – це земля. Отчизною, Батьківщиною хлібороба єсть його земля, а його нацією – народ, що ту землю заселяє. “Націоналізм” хлібороба зветься патріотизмом. Нація й земля в поняттю хлібороба, це синоніми. Тому то наприклад ... Поляк-хлібороб, що осідає на землі, заселений народом українським, тим самим мусить стати Українцем і навпаки...” [5, с.12].

На жаль, хліборобський клас, який “посідає” власну землю і який є основою української національної свідомості, через різні історичні причини є ослаблений і розбитий внутрішніми економічними, політичними, внутрішньонаціональними “антагонізмами”.

Зважаючи на такі трагічні для українського народу історичні обставини, першочерговим завданням внутрішньої політики українського хліборобського класу є “засипати це провалля, знищити оцей накинтий нам ззовні національний антагонізм поміж рідними братами, поміж синами одної української землі ... Помосковщене та спольщене дворянство мусить об’єднатись біля нової, національно ще не покаліченої і ... суцільної хліборобської селянської аристократії..., адже тільки національна єдність тих верхів з цілим хліборобським класом, тільки поворот до традицій української старшини з часів перед Руїною, тільки сотворення власної держави спасе нову українську аристократію від загибелі” [4, с.77].

Отже, саме українській інтелігенції, за визначенням В.Липинського, “аристократії”, відводиться місія об’єднувача хліборобського класу та піднесення національної свідомості всього українського народу.

Представників національно-свідомої “аристократії” Липинський вважав кращими синами нації у кожний історичний період. Вони несуть це високе визнання, за те, що покликані стати організаторами й керманичами народу. “Ми хочемо аристократії, – зазначав він, – але здорової, міцної, до творчості здатної, а не штучного консервування аристократії, здегенерованої і безсилої” [4, с.104]. На думку В.Липинського, саме таку нову аристократію “витворить” кожний український стан. До неї увійдуть найкращі люди з-поміж хліборобів, військових, робітництва, промисловців та ін.

Обмірковуючи проблеми національного і державного будівництва України, В.Липинський формулює низку запитань, які потребують невідкладних відповідей: Чи може без приватної власності на землю існувати нація? Чи в стані така нація, що не зв’язана з землею мільйонами своїх хліборобів, які вросли в цю землю корінням дідичної (споконвічної – А.Н.) приватної власності, витворити в собі поняття “батьківщини”, поняття рідної землі? Чи інстинкт оборони від чужинців своєї землі може зародитись і вирости у нації, якої ядро не тільки не матиме інстинкту земельної власності, а, навпаки, буде лише придумувати різні способи, як “найкраще” роздавати землю? Чи може виробитись національна традиція там, де земля не держиться століттями в одній сім’ї, там, де не переходить вона, а з нею її історія і любов до неї з батька на сина? Для нинішньої України надзвичайно актуально врахувати ці непересічні думки В.Липинського щодо життєствердження української нації.

В.Липинський доходить до висновку, що: “Збудована на нашому непочатому і буйному “дикому полі”, сильна Держава Українська має дані перейняти від старіючої Західної Європи – може так, як колись Візантія від упадаючого Риму – весь її многовіковий досвід, всі здорові зерна її великої культури, і ці зерна на своєму родючому ґрунті до ще більшої височини виростити. Тільки Держава Українська мешканцям нашої нещасної Землі – яка досі була “окраїнами” Азії і Європи і полем герців для цих двох світів – має дані забезпечити нарешті людське громадське існування, не “при битій дорозі”, а в своєму власному гнізді. Свідомість величчя цього завдання і його правди та справедливості може захопити людей сміливих та честних – людей, які люблять велике і шанують справедливе...” [4, с.469].

Отже, покликання України В.Липинський вбачав у синтезі західної – європейської та східної – елліністично-візантійської культури. Здійснивши це непросте завдання, Україна заініціювала б нову історичну місію на сході Європи і забезпечила б щасливіше життя не лише для себе, але й для всіх сусідніх народів. Цю ідею автор “Листів” називав “українським месіанізмом”.

Внесок В.Липинського у розвиток української національної ідеї, у становлення національної свідомості українського народу важко оцінити. Липинський став тим, хто синтезував ідею суверенної України в час, коли українська політична думка коливалася між ідеями комунізму, соціалізму та анархізму. Жоден з них не враховував головного – неповторності буття українського народу, визначення його власного шляху до державного існування.

-
1. *Забаревський М.* Вячеслав Липинський і його думки про українську націю і державу. Відень, 1925.
 2. *Шемет С.* До історії Української демократично-хліборобської партії // Хліборобська Україна: Збірник наукових праць. Відень, 1920. № 1. С.63-79.
 3. *Липинський В.* Релігія і церква в історії України. Філадельфія, 1925.
 4. *Липинський В.* Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. Відень, 1926.
 5. *Липинський В.* Універсалізм у хліборобській ідеології: Лист до проф. Яворського. Прага, 1926.

**THE NATIONAL IDEA AS THE INTEGRATIVE FACTOR
IN CREATIVITY OF V. LYPYNS'KYJ**

Andriy Nakonechnyj

*Ivan Franko National University of Lviv
st. Universytetska 1, Lviv 79000, Ukraine, filos@franko.lviv.*

The basic conceptions and contents of philosophy of national idea as an integrative factor in works of the outstanding Ukrainian thinker V.Lypyns'kyj are presented. The author states that already in the early period of the political activity the philosopher has come to a conclusion, that the Ukrainian State should be independent in the context of historical, political, economic, and cultural understanding of that time. It is emphasized, that the main conceptual elements of the philosophy of V.Lypyns'kyj are as following: national unity of the Ukrainian people and independence of Ukraine, and its main carriers – national aristocracy and a peasant class.

Key words: Lypyns'kyj, national idea, unity of a nation, creation of a state, intelligentsia.

Стаття надійшла до редколегії 27.09.2001

Прийнята до друку 14.11.2001